

גליון נושא: 'ספרים בפסח'

בס"ד, יום ג' פרשת אחרי, י"ח ניסן תשע"ו.
דיונים אקטואליים בענייני דיומא בענייני חג הפסח.
לעורר לב המעיין בלבד, ואין לסמוך על הדברים 'הלכה למעשה'.

המהלך של החזו"א

ביטול: חובת ביטול, ודאי שאין בפירורים פחות מכזית, כמפורש בגמ' (פסחים דף ו: דפירורים ממילא בטלי, ולכן אין צריך לבטלם.

בדיקה וביעור: הנה הגמ' עוסקת רק בדין ביטול, אבל לגבי חובת בדיקה וביעור אין הגמ' מפרשת מה הדין בפירורים. וידוע דעת המשנ"ב (סימן תמ"ב ס"ק מ"ו, שעה"צ תל"ג ס"ק ל"ג) שכיון שאין דין ביטול דממילא בטלי, כך גם אין מצות בדיקה וביעור.

אכן לדעת החזו"א (או"ח פסחים סימן קטז ס"ק י"ג ד"ה והגר"א) מה שאמרו בגמ' ש'פירורין ממילא בטלי' דלא חשיבי ואינו עובר עליהם בבל יראה ובל ימצא, זה רק בא לומר שדבר שהוא פחות מכזית אין צריך לבטלו להדיא אלא הוא בטל מאליו. אבל לענין מה שחייבו חכמים שלא להחזיק החמץ ברשותו אף לאחר ביטול אלא צריך לבדוק ולחפש אחריו ולהוציאו מרשותו מכח החשש שיבוא לאכלו, בזה לא חילקו בין כזית לפחות מכזית, וכל הפירורים הקיימים ברשותו חייב לבערם.

כסברת החזו"א מבואר גם בט"ז (סי' תמ"ב ס"ק ה') שתמה אם הטעם שחייבו חכמים בביעור ולא סגי בביטול הוא משום חשש שמא יבוא לאוכלו, א"כ מה סברא יש לחלק בין כזית לפחות מכזית הרי גם בפחות מכזית יש לחוש שמא יבוא לאוכלו, ומעמיד את דין השו"ע דווקא באופן שהחמץ עומד לידרס ולהמאס, שבכזית עובר עליו בבל יראה קודם שימאס לכן מחוייב לבער אבל פחות מכזית שאינו עובר עליו אינו מחוייב לבער, ואין חשש שיבוא לאוכלו כי עומד להמאס, אבל במקום שיש לחוש שמא יבוא לאוכלו באמת גם על פחות מכזית יש חיוב ביעור.

בגליון הקודם נתבאר היטב שיטת המשנ"ב, וכעת יש לברר מה שורש שיטת החזו"א ומזה יצא כמה נפק"מ בהלכה.

1. מדאורייתא או מדרבנן

לדעת המחמירים שהובאו במשנ"ב, שצריך לבער עיסה אפילו פחות מכזית, הובא (במשנ"ב מהדורת 'דרשו'

פנינים

ספרים מיוחדים לפסח

מדף מיוחד: ידוע מנהגו של בעל החזו"א זצ"ל אשר מכח חידושו שיש חובת ביעור על פירורים, ולא שייך לבדוק כל ספר עמוד עמוד לכן היה מוכר את כל הספרים לעכו"ם, ועושה מחיצה בפני כל הספרים שלו כדין חמץ הנמכר לגוי. לצורך הלימוד בפסח היה לחזו"א מדף מיוחד לספרים של פסח בלבד.

לא מעיין בזה: כאשר סיפרו לגאב"ד טשיבין זצ"ל, שבין אותם הספרים המיוחדים לפסח יש גם הספר 'דובב משרים' שחיבר גאב"ד טשיבין. ענה גאב"ד טשיבין ברוב ענותנותו - זה בגלל שכל השנה הוא לא משתמש עם זה! (מ.ח.נ.)

ובאורחות רבנו (פסח אות כ"א) שהחזו"א והגר"י קניבסקי זצ"ל נהגו להתחיל לבדוק הספרים שהיו משתמשים בהם בפסח כמה ימים לפני הפסח והיו בודקים כל דף ודף ועקב כך לא היו יכולים להניח הבדיקה הזאת לליל י"ד מחמת הזמן הרב שלוקח בדיקה כזו, ושאר הספרים היו מוכרים במכירת חמץ לנכרי.

ומנהג הגר"ח קניבסקי שליט"א (ספר אלא עמוד קנג אות יג) שעושה מחיצה בפני הספרים ומוכרם לנכרי, ואם נפלה המחיצה נועל את החדר. ❖

הערה 54) מחלוקת האם חיוב ביעור זה מדאורייתא או מדרבנן, לדעת החכם צבי (שו"ת סימן פ"ו) הוא מדאורייתא כדין חצי שיעור שאסור מן התורה וכן דעת החזו"א (הלכות פסח א"ח ס' קט"ז ס"ק י"ג) שחייב בביעור מדין חצי שיעור ורק אם בטל מותר.

מאידך השו"ע הרב (סעיף כח ובקו"א ס"ק ט"ז בהג"ה ראשונה) כתב שהוא מדרבנן גזירה שמא יבוא לאכלו, וכתב (קו"א ס"ק יז) שכן נראה מדברי המג"א (סימן תמ"ד ס"ק יד) והחק יעקב (שם ס"ק טו) וראה ט"ז (ס"ק ה').

שמא יאכל: לפרש הטעם של שיטת החזו"א כתב בספר בדיקת חמץ וביעורו (עמוד קכא, מילואים סימן א', פרק ב סעיף א ב ובהערות שם) שעיקר טעם תקנת הביעור והבדיקה הוא מחשש שמא ישכח ויאכל חמץ שנשאר בביתו, ולכולי עלמא חששו חכמים לחשש אכילה גם באופנים שאין איסור בל יראה כלל, כגון כשאין אלא פירורים קטנים דממילא בטילי. שדעת רש"י ר"ף רמב"ם מהר"מ חלאוה והמ"מ ורדב"ז ט"ז מנ"א שו"ע הרב (סימן תמב סעיף כח) פמ"ג מ"ב וחזו"א שכל פחות מכזית אפילו דבוק בסדקי כלי, וכל שכן במונח בכלי, חייב ביעור לכל הפחות מדרבנן, מחשש שמא ישכח ויאכל. ולכן סובר החזו"א שגם בפירורים קטנים נקיים יש חיוב ביעור מדרבנן מחשש אכילה, דכל הפוסקים לא חילקו בין פחות מכזית לפירורים קטנים.

2. הראיות לשיטת החזו"א

חיוב בדיקה וביעור: גם בשו"ת הרדב"ז (ח"א סי' קל"ה) דקדק כן מהר"ן שיש חיוב ביעור מדרבנן גם על פירורין קטנים, ועיין בחיי אדם (כלל קי"ט סעי' ו) בשם הרי"א ז" (בש"ג י"ד א' בדפי הרי"ף) הובא בשלטי גבורים (פסחים דף יד. מדפי הרי"ף), שהוכיח שיש חיוב בדיקה גם אחרי פירורים וכל שהוא, ממה שהצריכו בדיקה בחורין ובסדקין אע"ג שאין לחוש שם אלא לכל היותר לכל שהוא. ואע"פ שאין בל יראה על פירורים דממילא בטלי, מכל מקום חיוב בדיקה וביעור יש משום החשש שמא יבוא לאוכלם. וכן משמע בב"י (סימן תמ"ד) בשם הרא"ש דפירורים דקים רק אם מנערן על גבי קרקע ונדרסין הוה ליה כמבוערים הא בלאו הכי חייבים ביעור.

וכן מבואר מדברי החק יעקב (תל"ג ס"ק כ"ו) שכתב דטעם חובת בדיקת הכיסים הוא מחשש שמא נדבק שם איזה פירור חמץ. וכן כתב להדיא הרוקח (הלכות בדיקת חמץ סימן רס"ו) שכל עיקר תקנת הבדיקה היא לחפש פירורים, וז"ל כל המצות מברך עליהן עובר לעשייתן והולך לחפש פירורין עכ"ל.

דבר מופלא יש, שלמרות שהמשנ"ב היקל בפירורים, מכל מקום כתב בספרו מחנה ישראל (פרק י' פרק ל"ד סעיף מ"ה) שאף פירורים קטנים מכזית שאין עוברים עליהם בבל יראה צריכים בדיקה, ולכאורה זה סותר לדברי המשנ"ב והשעה"צ, ואולי הורה כן לחיילי הצבא הרוסי שחלילה אם לא יבערו פחות מכזית, יטעו ויאמרו שאין איסור אכילה בפחות מכזית, ויכשלו באכילת חמץ פחות מכשיעור.

3. הכרעת הפוסקים להלכה

תלוי בטעמים: לשיטת החזו"א צריך לברר מה הוא שיעור החמץ שצריך לבדוק אחריו. וראיתי מובא בשם הגר"נ קרליץ שליט"א (ספר שערי ימי הפסח של הגר"י טשזנר שליט"א שער ג' פרק ד' אות ו' בשם קובץ מוריה גליון רלג-ד עמ' קכ"ג) שנשאל מה הוא שיעור החמץ שצריך לבדוק אחריו בבדיקת חמץ,

והשיב: שהדבר תלוי, מהו הטעם שחייבו חכמים בבדיקה ולא סמכו על הביטול, שאם הטעם הוא משום שיש לחוש שמא לא יבטלנו יפה ובלב שלם אם כן אין צריך לחפש אחר כל פירור קטן אלא רק אחר חתיכה [אפי' פחותה מכזית] דשייך לחוש שמא לא יבטלנה, אבל אם הטעם הוא משום שמא יבוא לאוכלו צריך לחפש אפילו אחר משהו חמץ ואפילו פירור קטן שראוי לאכילה ואינו מאוס.

אבל כל זה דוקא אם הוא נראה כמו פירורים של מאכל אבל אם לא נראה כל כך אין צריך לבער שאין לחוש בו שמא יבוא לאוכלו. ולכאורה דבריו הם אליבא דהחזו"א שיש חיוב בדיקה וביעור

מנהג ישראל תורה

בדיקה בשיטת החזו"א

מלוקט בזאת כמה הלכות מהגר"נ קרליץ שליט"א (בספר חוט שני) איך לבצע את הבדיקה, לפי שיטת החזו"א שצריכים לחפש בבדיקת חמץ אפי' פירורים פחותים מכזית.

א. **רצפה:** כתב בסידור פסח כהלכתו (פי"ג הערה 39) ובאורחות רבנו (פסח אות ט') בשם החזו"א והסטיפלער זצ"ל שאין צריך לבדוק חריצי המרצפות. וכן כתב בחוט שני (עמוד ע"ח) לגבי אופן הבדיקה בקרקע הבית, שאין צריך להתכופף ממש על הארץ, אלא מתכופף במרחק שרואה את הנעשה שם, וסגי בהבטה אחת על שטח מסויים ואין צריך יותר, ואם יש חורים וסדקים צריך לבדוק שם, אבל בחריצים שבין המרצפות אין צריך לבדוק כיון שאין בהם חשש שמא יבוא לאוכלם, וגם אם יש שם פירורים ודאי הם מאוסים ומטונפים על ידי השטיפה עם חומרי ניקוי.

ב. **חריצים במקרר:** לענין חריצים במקרר שאין אפשרות להגיע אליהם, כותב שם (חוט שני עמ' פ"ז) שאין עליהם חובת ביעור דהוי כנפלה עליו מפולת, ורק בתנור שרוצה להשתמש בו בפסח יש בעיה גם בפירורים אלו משום שיש בעיה של בליעות.

ג. **מחיצה:** אם לא בדקו ארון מחמץ וכבר הניחו עליו נייר של פסח, מביא שם (בחוט שני פ"ב שעה"צ אות מ"ח) בשם החזו"א שגם אם יתכן שנשאר פירורים פחות מכזית אין צורך לבדוק, כי יש על הנייר תורת מחיצה ואין לחוש שמא יבוא לאוכלם. ❖

מדרבנן גם על פחות מכזית, שכידוע הגר"נ קרליץ שליט"א הולך בהרבה מקומות כפי דעתו והוראותיו, אבל אליבא דשאר פוסקים תליא מילתא בשיעור כזית.

מגדלת: וכן כתב שם בחוט שני (עמ' ס"ד) שמסתכל בהסתכלות רגילה ומחפש את הפירורים הנראים מיד לעין, ואם רואה שהמקום נקי הרי המקום בחזקת בדוק ויכול מיד לעבור לבדוק במקומות אחרים, משום שפירורים שאינם נראים לעין מיד אין צריך לבער, משום שאין לזה חשיבות פת ואין לחוש בזה שמא אינו מבטלו בלב שלם, וגם אין בזה חשש דשמא יבוא לאוכלו.

ומנהג הגר"ח קניבסקי שליט"א שבדוק היטב בכל הבית בחורים ובסדקים ועל הקרקע בודק שלא יהא כזית. ובכלים בודק שלא יהא אפילו משהו, ופירורין ספק חמץ שנמצאו תוך ארון כלים זורק על הקרקע שאז בטל לזה. והינו דפירורים ממילא בטלי הוא רק ברצפה משום דנדרס ברגלים (ספר אלא עמוד קנג אות יג).

רבים מקילים: ובספר הל' חג בחג, מסיק שכיום רבים סומכים להקל כדעת רוב הפוסקים שעל פחות מכזית אין צריך בדיקה וביעור, ובצירוף זה שכיום מנקים היטב לפני הבדיקה וזה עצמו נחשב כבדיקה.

כמה חומרות: החזו"א מחמיר כמה דברים שבצירוף כל החומרות יחד לוקח המון זמן לעשות בדיקת חמץ: 1. שפירורים רק נפטרו מחיוב ביטול, אך

עדין טעונים בדיקה וביעור. 2. פירורים שבתוך הספרים, גם טעונים בדיקה וביעור שעדיין ראוי למאכל. 3. ניקיון אינו תחליף לחיוב בדיקה, וגם במקומות שניקו צריך עדיין לבדוק. 4. פירורים שעבר עליהם הפסח אף שממילא בטלי מכל מקום אסורים באכילה ובהנאה. (עיין משנ"ב דרשו ריש סימן תמ"ח). 5. אפילו אם נמכרו לגוי צריך מחיצה בפני הפירורים.

והנה דעת הגרי"ש אלישיב זצ"ל להחמיר כשיטת החזו"א שפירורים חייבים בבדיקה וביעור, והיה נוהג לבדוק גם אחר פירור כלשהו (הליכות והנהגות הגרי"ש אלישיב זצ"ל עמוד ג'). ובחורין וסדקין שיש לחוש בהם לחמץ אך קשה לו לבודקם, ישפוך לתוכם חומר שפוגם את החמץ ופוסלו מאכילת כלב. אכן מאידך היקל הגרי"ש וסבר שמקום שניקו אותו היטב נהפך למקום שאין מכניסים בו חמץ ואין טעון בדיקה. ושפיר חומרא זו היה נוגע רק במקומות שלא ניקו. וכמו"כ היקל הגרי"ש שהחמץ שבתוך הספרים אין טעון בדיקה וביעור, ולא החמיר בספרים כשיטת החזו"א, ורק שהיה נוהג

הערות מבני החבורה

מנהג החזו"א והגר"ח

כתב החזו"א (או"ח קט"ז ס"ק י"ג י"ח, וסימן קכ"ב ס"ק ח') וכן כתב הגר"ח קניבסקי שליט"א בספרו **שונה הלכות** (הלכות פסח סימן תלג דין יב), שחייב בדיקה הוא אף על פירורין פחות מכזית שמא יבוא לאכלו, ולכן חייב לבדוק את הספרים משום חשש פירורין אף שאין בהם כזית. ופירורין שעבר עליהן הפסח אסורין. אבל פירורין בקרקע הבית בטלין (כדלקמן סימן תמ"ב דין ד') וכן הוא **בשער הציון** (אות לג ולקמן סימן תמ"ד סעיף ו' ועייל לעיל סימן תס דין ז'), ולכן אם יש פירורין בסדקי הרצפה כל שאין חמץ כזית שלם אין חייב לבער.

וכן נוהג למעשה הגר"ח קניבסקי שליט"א (ספר אלא ד' אמות עמוד קנב), בודק היטב בכל הבית בחורים ובסדקים, ועל הקרקע בודק שלא יהא כזית ובכלים שלא יהא אפילו משהו, כי דברי החזו"א לגבי חיוב בדיקה, נאמרו רק לגבי פירורין שלא על הארץ. ופירורים ספק חמץ שנמצאו תתוך ארון כלים זורק אותן על הקרקע שאז בטל לה (עיין שונה הלכות תלג יב).

טעם הדבר: כתב בספר **בדיקת חמץ וביעורו** (עמוד קכא, מילואים סימן א', פרק ב סעיף א ב ובהערות שם) לבאר את הטעם שיש חיוב הביעור בפירורים קטנים דאע"פ שבטלים הם מאליהם ולכו"ע אין בהם איסור בל יראה מדאורייתא מכל מקום הרי זה כחמץ של הפקר הנמצא בביתו של אדם, שחייבוהו חכמים ביעור מחשש אכילה, ולמרות שאין אדם אוכל פירורים אין זה אלא שלא בשעת אכילה שאז אין לך מי שיטול פירורים קטנים ויברך עליהם לאכלם אבל הלא כשכבר עומד באמצע אכילתו מעשים בכל יום שתוך כדי אכילה אדם נוטל פירורים ואוכלם והריהם בכלל החשש.

וגם כשאננם במקום אכילה יש לחוש שבאמצע אכילתו יזדמן לו לקום ממקום האכילה להשתמש בשאר מקומות שבביתו וכשימצא שם פירורים יאכלם ועוד שאין לומר שפירורים שאינם על השולחן מאוסים הם ופטורים מביעור שאין המציאות כן כלל שפירורים קשים אין נמאסים כלל ועלול אדם להכניסם לפיו כשיושב על ידיהם וכל פירור קשה וניכר אפי' קטן מאוד עלול אדם להכניסו לפיו כשיושב על ידו.

לא מיבעיא לדוגמא איזה שקד מרק קטן או גרגיר שלוח וכיוצא בזה, אלא גם הרבה פחות מזה ואפי' פירור קטן של לחם רגיל אם הוא קשה ונקי עלול אדם להכניסו לפה כשיושב על ידו וחייב ביעור ובדיקה, וממילא צריך לבדוק בכל המקומות החייבים בבדיקה אם אין איזה פירור ניכר ונקי.

המראי מקומות בגיליון זה מבוססים על הספרים: **בדיקת חמץ וביעורו** (עמוד קכא, מילואים סימן א', פרק ב סעיף א ב ובהערות שם), **שערי ימי הפסח** (שער ג' אות ו' עמוד מב), **פסקי תשובות** (סימן תלא סעיף ד'). ❖

בפסח לא להניח את הספרים על גבי השולחן שאוכלים שם שמא יפלו פירורים, ולכן היה מניח את הספרים על גבי מגבת שהיתה מיוחדת רק לזה (מ.ד.ל.).

4. ספרים בפסח לשיטת החזו"א

ידוע דעת החזו"א (או"ח סימן קט"ז ס"ק יח, ארחות רבינו ח"ב עמוד ו') שיש חיוב בדיקת חמץ גם על ספרים שמשתמשים בהם יחד עם חמץ, ומה שאין בודק ימכור לגוי ויעשה בפניו מחיצה י'. וזה לשיטתו שיש חיוב בדיקה וביעור גם על פחות מכזית, וסובר שפירורים שבתוך הספרים לא חשיבי מאוסים, ויש לחוש שמא יבוא לאוכלם. וכן מבואר בספר **מעשה רב** (ס"ק ע"ח) בדיקת חמץ בחורין ובסדקין, ואפילו בספרים שמשתמש בהם בשעת סעודה, ונמשך זמן הבדיקה מאוד.

לשיטת החזו"א יש קושי לבדוק את כל הספרים בכל עמוד ועמוד, ולכן מומלץ שבמשך ימות השנה יזהר שלא להשתמש בעת הסעודה בספרים שיודע שיצטרך ללמוד או לעיין בהם בפסח, ושאר הספרים שאינם נצרכים לו לפסח יסגרו בארון או יעמיד בפניהם מחיצה וימכרם לנכרי. וכמבואר במעשה רב להגר"א (אות קע"ח) ובערוך השולחן (סוף סימן תמ"ז) שיש להקפיד מפורים ואילך שלא יכנסו פירורים לתוך הספרים.

רוב הפוסקים: אכן רוב הפוסקים נחלקו על דברי החזו"א כפי שכתב הגר"צ אבא שאול זצ"ל (שו"ת אור לציון ח"א סי' ל"ב) שלא ראינו לרבותינו שנהגו לבדוק הספרים קודם פסח, וכיון שביטלו החמץ שוב לא חיישי לפירורין דלא חשיבי. וכ"כ בהגש"פ חזו"ע (הל' בדיקת חמץ הע' ד') דסמכין על הביטול ואין בודקין הספרים מפירורי חמץ. וכן דעת הגרש"ז אורבאך זצ"ל (הליכות שלמה פסח ס"ה דבר הלכה אות י') והגר"ש אלישיב זצ"ל (שבות יצחק פ"ב) שאין חיוב לבדוק את הספרים דף דף היות שהפירורים אינם ראויים לאכילה. ובכל זאת אין להניח בפסח ספרים שאינם בדוקים על שולחן האכילה, וספרים שמביאים לשולחן יש לבדקם ולנערם היטב, ויש נוהגים לנער את כל הספרים ולעבור אליהם במטלית יבשה ואין עושים בדיקה בכל דף.

5. פירורין לכתחילה

לדעת הרי"א ז' (בפרק אלו עוברין) לכתחילה צריך לבער פירורין, וכן מדייק הפר"ח (תמ"ב סעיף ז' סעיף ח') מדברי הר"ן שאם רואה אותן צריך לבער, והגמ' רק אמרה שאין צריך לבדוק ולחפש אחרי פירורין דממילא בטיל אבל כשרואה צריך לבער. אולם הפר"ח (תמב ז', תמד ד') מכריע שאפילו אם רואה אותן אין צריך לבער. וכן מבואר בפסקים וכתבים (סימן קס"ד) הובא בב"י דאפילו לכתחילה אין צריך לבער.

הכרעת המשנ"ב: ועיין במשנ"ב (סימן תמד ס"ק ט"ו) דמנער המפה בערב פסח שחל בשבת. ואין צריך להוציא הפירורין דמתבערים ברגלים. ומשמע שאינו צריך בפועל לדרוס עליהם. ויש סתירה במשנ"ב, שכתב לקמן (סימן ת"ס ס"ק ט') שגם בפירורין דממילא בטלי, כיון שניכרים לעין יש דין לדורסם, ומי שלש עיסה אחר זמן איסור חמץ, יש שכתבו שטוב לדרוס על הפירורים ברגלים קודם שיגיעו לידי חימוץ, שכן אם יבואו לידי חימוץ צריך לשורפם.

ותירץ הגר"נ קרליץ (חוט שני פסח פ"ג אות ה' עמוד עז) שמקום אפית המצות סגור כל ימי הפסח ולכן אין הפירורים עתידים להדרס ומשום כך טוב בפועל לדרוס עליהם, באופן אחר תירץ הגרש"ב ולדנברג זצ"ל דקודם זמן האיסור סומכין שידרסו ברגלים קודם זמן האיסור, אבל כאן איירי אחר זמן האיסור (כל זה הובא במשנ"ב דרשו).

ועיין במש"כ הריטב"א (פסחים דף ז. ד"ה הואיל), וכעין זה בחידושי רבינו דוד (פסחים דף ו:), שהיו הרבה גדולים שהטריחו לבדוק גם פירורים, והיו מביאים תרנגולים לנקר את הבית מפירורים. וכתב הריטב"א על זה דלאו מילתא הוא, לפי שפירורין דקים אין בהם איסור כלל, ורק בחתיכה אף שפחות מכזית שייך בו איסור חצי שיעור.

אולם עיין בספר בדיקת חמץ כהלכתה, שכך היה המנהג של הגר"ז והחזו"א לבדוק אפילו פירורים קטנים, בפישוט ידים ורגלים על הרצפה, והיו בודקים גם בין המרצפות. ❖

יצחק הכהן

אתראות, הצרות, והארות. נ"ד: 052-7687405 | פקס: 02-6507823